

Tjetjenien: Hvordan islamismen trængte frem

Ib Faurby

Tjetjenien er ikke længere en sag for Vesten, og Tjetjenien selv er splittet af indre magtkampe, men kampen for uafhængighed fortsætter, fastholder den tjetjenske eksilleder, Akhmed Sakajev, i et interview til *Udenrigs*

“Alt, hvad der foregår i Tjetjenien, er led i udviklingen mod et uafhængigt Tjetjenien, selvom det foregår på en anden måde end tidligere. Det er et århundrede gammelt problem, der aldrig vil forsvinde”, siger Akhmed Sakajev, leder af den tjetjenske eksilregering.

Men ser det ikke mere end vanskeligt ud i dag?

“Jo, det er jeg enig i. Det tjetjenske folk må afvente den dag, hvor det igen kan kæmpe åbent eller forhandle sig til fred og uafhængighed”.

Der må også være en betydelig krigstræthed blandt tjetjenerne.

“Ja, men vi har ikke noget valg. Det tjetjenske folk må afvente de fremtidige muligheder. Det lykkedes for balterne at blive selvstændige. Vi må

opnå det samme”, siger Sakajev, der erkender, at den manglende internationale opmærksomhed mildest talt ikke hjælper de tjetjenske modstandere af den Moskva-indsatte præsident, Ramsan Kadyrov.

Tjetjenien, der fra midten af 1990'erne til begyndelsen af 2000'erne spillede en betydelig rolle i den internationale debat, ikke mindst i Nordvesteuropa og USA, er i dag stort set forsvundet fra den internationale opmærksomhed. Det er ikke fordi ‘det tjetjenske problem’ er løst. Tværtimod. Situationen i Tjetjenien er fortsat særdeles problematisk, og det, der i 1990'erne primært var et lokalt tjetjensk problem, er i dag afløst af omfattende ustabilitet i hele Nordkaukasus.

Når omverdenens interesse for

Tjetjenien er blegnet, skyldes det flere forhold. Der er ikke længere tale om en uafhængighedskamp mellem to veldefinerede parter. Den tjetjenske side er splittet i flere indbyrdes uenige grupper, der bekæmper hinanden. Situationen i de øvrige nordkaukasiske republikker er om muligt endnu mere uigennemskuelig.

Fejlslagne mæglingsforsøg

De tidligere vestlige forsøg på at påvirke den russisk-tjetjenske konflikt slog fuldstændig fejl. OSCE's mæglingsforsøg fik ingen effekt; EU's kortvarige sanktioner mod Rusland ej heller. Europarådets Parlamentariske Forsamling og adskillige internationale menneskeretsorganisationer producerede et utal af rapporter om menneskeretskrænkelser på både russisk og tjetjensk side, men med klart overvægt til de russiske væbnedes styrkers krigsforbrydelser og menneskeretskrænkelser. Alt sammen uden resultat. For Kreml afviste rapporterne som utiltidig indblanding i Ruslands 'indre anliggender'.

Tilbage blandt kritikerne internt i Rusland er stort set kun menneskeretsorganisationen 'Memorial', men heller ikke den har nogen afgørende effekt. Hvor et stort antal russere tog afstand fra den første krig (1994-96), var det ikke tilfældet med den anden krig, der begyndte i 1999, og som ikke fik noget klart afslutnings-

tidspunkt, men gled over i den nuværende situation præget af undertrykkelse, terror og modterror ikke blot i Tjetjenien, men i størstedelen af Nordkaukasus.

Erfaringerne fra den første krig fik de russiske civile og militære myndigheder til at indføre streng kontrol med udenlandske journalister, der i realiteten blev udelukket fra at rapportere fra Tjetjenien. Det samme gjaldt de russiske journalister, der modigt forsøgte at fortsætte dækningen af begivenhederne i Tjetjenien. De og deres redaktører blev intimideret af myndighederne og flere blev myrdet af stadig ukendte gerningsmænd, som for eksempel den frygtløse Anna Politkovskaja.

Dertil kom, at terrorangrebene i USA den 11. september 2001 fuldstændig ændrede den internationale dagsorden. Terrorbekæmpelse fik første prioritet. 'Fejlslagne stater', hvortil man med en vis ret kunne henregne Tjetjenien, selvom det ikke var en stat, blev set som udklæknings- og baseområder for terrorgrupper. Det var en situation Vladimir Putin formåede at udnytte i sin tid som præsident. Han kobledes situationen i Tjetjenien til den internationale terrorisme, og det blev stiltiende eller eksplicit accepteret af de vestlige regeringer og formentlig af betydelige dele af den vestlige offentlighed.

Endelig har Ruslands voksende internationale rolle spillet ind. Den amerikansk ledede militære indsats i

Afghanistan blev afhængig af en vis russisk forståelse. Nok så væsentlig var dog Ruslands voksende økonomiske styrke takket være den omfattende olie- og gaseksport. Europa er afhængig af russisk gas, og det russiske marked er blevet stadig mere interessant for vestlige virksomheder. Det illustreredes med stor tydelighed i forbindelse med præsident Dmitrij Medvedevs besøg i Danmark i år, der stod i markant kontrast til de dansk-russiske modsætninger, der i 2002 fik daværende præsident Vladimir Putin til at aflyse et officielt besøg i Danmark pga. af afholdelsen af Den Tjetjenske Verdenskongres i København og Danmarks afvisning af det russiske krav om udlevering af Akhmed Sakajev.

De sekulære på sidelinjen

Tjetjenien er splittet mellem det korrupte og voldelige styre under Ramsan Kadyrov på den ene side og de stadig mere rabiate militante islamister, der ønsker at omdanne hele Nordkaukasus til et muslimsk emirat. På sidelinjen står resterne af den oprindelige sekulære uafhængighedsbevægelse uden reel indflydelse på udviklingen i Tjetjenien. Denne situation afspejles af *Udenrigs'* samtale med Akhmed Sakajev, der har titel af premierminister i Den Tjetjenske Republik Itjkerias regering. Om den aktuelle situation i Tjetjenien siger han:

“Den russiske propaganda hæv-

der, at situationen i Tjetjenien er stabiliseret. Det er ikke rigtigt.

Under overfladen er der fortsat tjetjensk modstand og uro. Situationen i Tjetjenien og i de øvrige nordkaukasiske republikker er blevet stærkt radikaliseret. Ruslands undertrykkelse og forsøg på at løse problemerne med magt har forværret situationen i hele Nordkaukasus. Tatarstan og Tjetjenien tog afstand fra Føderationstraktaten i 1992. Nu har Rusland også gjort det ved at fratage de nordkaukasiske folk retten til at vælge deres egne ledere. Flere og flere vender sig mod den russiske regering. Hver dag flygter mennesker fra Tjetjenien, og folk flygter også fra de øvrige nordkaukasiske republikker. Migrationen er en konsekvens af den russiske politik”.

Hvordan er situationen blevet radikaliseret?

“Oprindeligt var der tale om en russisk-tjetjensk konflikt. Nu omfatter konflikten hele Nordkaukasus. Radikaliseringen er først og fremmest politisk, da folk ikke har rettigheder og ikke mulighed for at udtrykke deres politiske holdning og uenighed. De kan kun tage deres våben og søge op i bjergene. Fremvæksten af radikale religiøse bevægelser bl.a. den såkaldte wahhabisme skyldes også den russiske politik og de russiske sikkerhedstjenester. Jeg husker begyndelsen af vores uafhængighedskamp [i 1990'erne]. Der kom arabere med penge og ideologi, og de rekrutterede blandt de unge. Nu

foregår denne radikaliserings i hele Nordkaukasus”.

Desperate unge

Men der er jo også tjetjenere, der reagerer med terrorangreb?

“Der er rebeller i alle de nordkaukasiske republikker, men terroristerne kontrolleres af de russiske myndigheder. Vi har unge, der er desperate på grund af deres desperate liv. Og der er altid nogen, der forsøger at udnytte sådanne mennesker”.

Hvilken rolle spiller Ramsan Kadyrovs regering?

“Ramsan Kadyrov og Moskva er én og samme sag. Med Kadyrovs regering har Moskva påtvunget os en besættelsesmagt. Kadyrov er en Quisling, ligesom Norge og Frankrig under Anden Verdenskrig havde quislinge. Og som vi havde i sovjetperioden”.

Ser De en forskel mellem præsident Medvedevs politik og den politik, Putin førte som præsident?

“Nej! Det er ikke et spørgsmål om personer, men om statens ideologi. Rusland er farlig for hele menneskeheden. Putin og Medvedev fortsætter i Stalins stil, men de kan gøre mere skade i Europa end Stalins propaganda, for i dag har de naturressourcer og penge. De kan købe indflydelse i Europa, som det fx var tilfældet med [tidligere forbundskansler] Gerhard Schröder, [der blev rådgiver for bl.a. Gazprom]. Men tro ikke, at jeg er anti-russisk.

Myndighederne undertrykker også russerne. Regimet er indblandet i den terror, der finder sted mod det russiske folk.

De vestlige regeringer bliver ved med at spille med Putin og Medvedev. Situationen bliver værre og værre. Vesten er nødt til at kræve, at blodbadet i Nordkaukasus hører op. De vestlige politikere og udlændingemyndigheder ved godt, hvad der foregår”.

Hvad bør gøres i ventetiden på den uafhængighed, som De mener, at tjetjenkerne engang vil opnå?

“Der er 150.000 tjetjenske flygtninge i Europa i dag. Vi må sørge for, at de får en god uddannelse. Vi må fastholde den tjetjenske kultur. Det gør vi bl.a. i tjetjenske kulturcentre. Vi må uddanne børnene i tjetjensk sprog og kultur. Vi udgiver skolebøger på tjetjensk, så børnene kan lære og bevare vort sprog. Men det kan være vanskeligt, når de tjetjenske flygtninge i de europæiske lande bliver spredt over større områder”.

Hvordan fungerer den tjetjenske eksilregering i London?

“Vi holder regelmæssige møder med 30-40 personer, der arbejder for vores sag. Dertil kommer vores repræsentanter i andre lande. Vi har også en undergrundsregering og en undergrundshær i Tjetjenien. Vi har ingen forbindelse med det såkaldte Kaukasiske Emirater”.

Hvordan finansieres eksilregeringens aktiviteter?

“Kun med vores egne penge. Vi mod-

tager ikke økonomisk støtte fra nogen”.

Heller ikke fra Boris Beresovskij [den landflygtige tidligere russiske oligark]?
“Nej! Men vi har betydningsfulde venner i mange europæiske lande og i USA”.

Den overvejende verdslige og moderate fløj, som Sakajev tilhører, blev afgørende svækket, da det i marts 2005 lykkedes de russiske styrker at dræbe Aslan Maskhadov, de tjetjenske oprøreres øverstkommanderende under krigen 1994-96. Han blev i januar 1996 valgt med stort flertal til Tjetjeniens præsident og indgik i september samme år en fredsftale med Moskva, som Rusland siden løb fra.

Med likvideringen af Maskhadov havde Moskva ikke længere en moderat leder af uafhængighedsbevægelsen at forhandle med – hvis det nogensinde havde været et ønske.

Maskhadovs efterfølger blev Abdul-Khalim Sadulejev, og han valgte at gøre Basajev – der havde påtaget sig ansvaret for terroraktionen mod en skole i Beslan, Nordossetien, i 2004 – til ‘minister’ i sin ‘regering’. Uanset motiveringen for denne beslutning, så betød den, at bevægelsen mistede det meste af sin troværdighed i Vesten. I juni 2006 blev Sadulajev dræbt af russiske styrker. Hans afløser, Doku Umarov, erklærede, at han ville føre kampen dybere ind på russisk territorium.

En måned senere omkom Sjamil

Basajev ved en bombeeksplosion.

Umarovs politik førte til en åben politisk splittelse mellem de grupper i Tjetjenien, der havde kæmpet for republikkens uafhængighed. I oktober 2007 erklærede Umarov Den Tjetjenske Republik Itjkeria for opløst og erstattet af et Kaukasisk Emirat med ham selv som emir. Emiratet skulle omfatte ikke blot de nordkaukasiske republikker, men også de fortrinsvis muslimske områder længere mod nord omkring Volga-floden. Emiratet skulle løsrydes fra Rusland, og der skulle bl.a. indføres sharia-lovgivning og -domstole. Selv om emiratet foreløbig blot er en tanke- eller propagandakonstruktion, så har flere bandeledere og tidligere feltkommandanter erklæret deres støtte til Umarov. I marts i år tog Umarov ansvaret for de to selvmordsbombninger i Moskvas metro.

Akhmed Sakajev, der havde været medlem af Umarovs tjetjenske ‘regering’, tog fra sit eksil i London skarpt afstand fra Umarov og ideen om et Kaukasisk Emirat. Sakajev blev støttet af en del tjetjenske grupper, deriblandt nogle religiøse ledere og ledere af mindre kampgrupper i Tjetjenien.

Islamismens opkomst

Udviklingen i Tjetjenien bidrog heller ikke til omverdenens tro på, at der kunne skabes et velfungerende tjetjensk samfund. De to krige har medført enorme ødelæggelser af in-

frastruktur, industri, landbrug og private boliger. Den tjetjenske samfundsstruktur er gået i opløsning. Det lykkedes aldrig uafhængighedsbevægelsens ledere at skabe et fungerende politisk system, og efter afslutningen af den første krig og valgene i januar 1997 blev præsident Aslan Maskhadovs autoritet underløbet af russiske myndigheder, tjetjenske feltkommandanter, fundamentalistiske udlændinge og almindelige kriminelle.

Også den traditionelle samfundsstruktur baseret på før-moderne værdier, klansammenhold og respekten for den ældre generation, der under tidligere krige og deportationen til Centralasien sikrede det tjetjenske folks overlevelse, er gået i opløsning. En hel generation af unge mænd, der kun kender til krig og ødelæggelse, er blevet lette ofre for tidligere feltkommandanter, bandelederes og radikale islamisters spil.

Et andet træk i udviklingen er den tiltagende religiøse radikalisering. Islamisme – forstået som en radikal politisk-religiøs ideologi – spillede ingen rolle ved begyndelsen på den første krig. Tjetjenerne – i det omfang de var mere end blot ‘kulturmuslimer’ – tilhørte den ‘folkelige’ sufisme. Dertil kom, at traditionel tjetjensk ret, ‘adat’, på afgørende punkter adskiller sig fra sharia-lovgivning. ‘Islamisme’ var således ikke en reel trussel før krigen, men krigen skabte grobund for en mere ra-

dikal udgave af islam. Det drejede sig bl.a. om wahhabismen, den saudiarabiske statsreligion. Udenlandske radikale muslimer med penge, vilje til at støtte den tjetjenske kamp og ønske om at fiske i rørte vande fik stigende indflydelser. Den udvikling forstærkedes under den anden krig og fortsætter i dag ikke kun i Tjetjenien, men også i de øvrige nordkaukasiske republikker.

I løbet af 2002-03 ophørte de egentlige åbne kamphandlinger mellem russiske og tjetjenske styrker. De russiske styrker fortsatte imidlertid deres overgreb mod civilbefolkningen, og antallet af tjetjenske terrorhandlinger tog til både i Tjetjenien og i naborepublikkerne samt andre steder i Rusland, bl.a. i Moskva. Terroraktionerne var givetvis udtryk for både Maskhadovs manglende kontrol med de militante grupper og disses tiltagende radikalisering. Ikke mindst var det bemærkelsesværdigt, at det i flere tilfælde var kvinder – de såkaldt ‘sorte enker’ – der gennemførte selvmordsaktionerne.

‘Tjetjenisering’

I et forsøg på at ‘tjetjenisere’ konflikten, som tydeligvis ikke kunne afsluttes med militære midler, indsatte Kreml i 2003 den tjetjenske Mufti og tidligere oprører, Akhmed-Hadji Kadyrov, som leder af republikkens administration. Store dele af den tjetjenske befolkning opfattede ham

imidlertid som en quisling. Selv var han klemte mellem russerne og den tjetjenske guerilla. Selvom de tjetjenske guerillaer var trængt af de russiske væbnede styrker og led betydelige tab og ikke var i stand til at gennemføre større militære operationer, så kunne de stadig angribe russiske kolonner og kontrolposter.

I maj 2004 omkom Kadyrov ved et større bombeattentat i Grosnij. Hans søn, den notorisk kriminelle Ramsan Kadyrov, blev den reelle leder af den pro-russiske administration. I 2007, da han var blevet gammel nok (30 år), fik han titel af Tjetjeniens præsident. Hvad præsident Putin havde forestillet sig med udpegningen af Ramsan Kadyrov er ikke godt at vide. Men den viste, at 'tjetjenisering' nu klart betød tjetjeneres kamp mod tjetjenere med Kreml som sekundant for den ene part.

Umarovs politik førte til en åben politisk splittelse mellem de grupper i Tjetjenien, der havde kæmpet for republikkens uafhængighed. Selv om det emirat, som Umanov udråbte i 2007, foreløbig blot er en tanke- eller propagandakonstruktion, har flere bandledere og tidligere feltkommandanter erklæret deres støtte til Umarov.

Den overvejende verdslige bevægelse omkring Sakajev blev sidste år splittet på grund af hans forsøg på at forhandle med Moskva. (Se herom i Helen Krag's efterfølgende artikel)

Ib Faurby er cand. scient. pol., tidligere chefkonsulent ved Forsvarsakademiet. Han er medlem af Udenrigs' redaktionskomite.